

Stefanija, Dragi; Dorovský, Ivan

Од македонската граматика

In: *Česko-makedonský a makedonsko-český slovník*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, pp. 196-200

ISBN 8021029943

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/145089>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Од македонската граматика

Речников е изработен за оние што сакаат брзо да го научат македонскиот јазик. Македонските зборови од речников се определени со компјутер по Цифровите закони, според кои првите 4 000 зборови што се повторуваат во некој јазик овозможуваат 97,5 % разбирање на неговата основна лексика. Точно таков речник е пред вас. Составен е од зборови избрани главно од новинарската лексика од најдолготрајниот македонски весник „Нова Македонија“. Предаден е со македонското традиционално писмо азбуката (кирилска), што содржи 31 буква: а, б, в, г, д, е, ж, з, с, и, ј, к, л, љ, м, н, њ, о, п, р, с, т, ќ, у, ф, х, ц, ч, ш.

Консонантскиот систем има 26 гласови. Се изговараат релативно тврдо како и во другите европски јазици, освен 6 посебни знаци: обичните њ и ц, омекшаното љ, карактеристичните ќ и ѓ и посебниот македонски знак s. Позначајни консонантски групи се шт, жд, здр: уште, дожд, здравје.

Вокалниот систем се состои од 5 самогласки: и, е, а, о, у + вокално р, што стои во неколку почетни и суфиксно-медијални позиции и се означува со 'р: 'рга, за 'рга. Сите вокали се изговараат без редукција, независно дали се пред, под или по акцент.

При разни зборовни творби се јавуваат удвоени вокали: читаа, сее, змии. При појава на 3 вокали еден покрај друг, по претпоследниот се додава ј.

Македонскиот правопис е фонетски. Секој глас, каде и да се наоѓа пред, под и по акцент секогаш се изговара еднакво.

Македонскиот акцент е јакостен и фонолошки определен. Јакоста (динамичноста) нема видливи музички должини. Определеноста на македонскиот акцент има 2 основни правила:

1. кај едно-, дво- и тросложни зборови тој стои на првиот слог од зборот: ден, дење, денеска и 2. ако зборот има повеќе од три слога тогаш акцентот стои на третиот слог од крајот: денешнина, денешнината, татковина, татковината.

Мал број македонски зборови имаат акцент на вториот слог од крајот. Тоа се некои прилошки форми како: зборувајќи, седејќи, сечејќи, годинава, зимава или именски како апсана, февруари, декември.

Подоцна примените туѓи зборови се, главно, акцентски недопирливи. Тие најчесто носат немакедонски акцент: сижé, билéт, студéнт, цементира, капитулира и др.

Помал број новопримени зборови го добиле македонскиот акцент: телевизија, директор, прогрес и слични.

Од гласовните промени на консонантите позначајна е регресивната асимилација (едначење по звучност). Кога две разнозвучни согласки при деривативните варијанти дојдат една покрај друга се врши звучно едначење според втората согласка. Еднаш незвучната станува звучна:

велик + ден = Велигден, мирис + ба миризба; другпат звучната станува незвучна пред незвучна согласка: из + пнт = испит, под + претседател = потпретседател. Но и при оваа појава има отстапувања како во: овчар, вторник, наследство и др.

Зборовите во речникот се, најчесто, предадени само со по едно значење на зборот, што претставува 80 % од целото значење на зборот.

Бидејќи е даден соодветникот само на номиналниот збор, во нашиов морфолошки приказ ќе ги прикажеме само најважните дериватски патишта на македонската граматичка структура. Секој од овие зборови во речников, ако е полнозначен како именката, заменката, бројот, придавката и глаголот може да има 10, 20 или над 50 граматички варијации. Ако е помошен, како сврзникот, предлогот или партикулата, има само една форма: и, а, но, на, од, до, не, да, но не и едно значење, што станува граматичко-синтактички или стилистички проблем.

Полнозначните зборови: именката, заменката, бројот и придавката имаат разни граматички категории. За сите, во основа, е карактеристичен аналитичкиот строеж. Тој се изразува со една номинативна (основна) форма (понекогаш и членувана), пред којашто стои или не предлог. Така, на пример, целата парадигма од именката книга со аналитички пренос гласи: книга, од книга, на книга, книго, со книга и кај книга.

Втора заедничка карактеристика е тројниот постпозитивен член кај именките: основна форма)

1. член	2. член	3. член
книгата	книгава	книгана

Кај некои заменски форми: мој - мојот, мојов, мојон; кај придавките: стара - старата, старава, старана; кај броевите: една - едната, еднава, еднана.

Во овие форми родот е троеен: машки, женски и среден, а кај бројот, освен еднина и множина, постои и избројана множина: две книги; и збирна множина: книже, лисја.

Глаголите во македонскиот јазик немаат синтетичка инфинитивна форма, туку се изразуваат со 3. лице еднина сегашно време, како што се забележани во речников и свршуваат на а: изучува, собира, на е: грее, мине, и на и: вари, гори.

Глаголите се најсложена зборовна група во македонскиот јазик. Секој глагол од горниве групи може да се менува во, најмалку, 14 глаголски форми (8 прости/основни и 6 сложени). Посебна неправилна форма има помошниот глагол сум/биде. Но и глаголите од е и и група имаат свои неправилности. Најправилно се менуваат глаголите од а група. За показ ќе го земеме глаголот верува. Еве ги неговите промени во простите/основните форми:

1. Сегашно време (презент)

еднина	множина
1. верувам	веруваме
2. веруваш	верувате
3. верува	веруваат

2. Минато определено несвршено време (имперфект)

еднина	множина
1. верував	верувавме
2. веруваше	верувавте
3. веруваше	веруваа

Оваа форма се образува од несвршени глаголи!

3. Минато определено свршено време (аорист)

еднина	множина
1. заверував	заверувавме
2. заверува	заверувавте
3. заверува	заверуваа

Ова форма се образува од свршени глаголи!

4. Заповеден начин (императив)

еднина	множина
верувај	верувајте

5. Глаголска -л форма (актив)

еднина	множина
верувал, -а, -о	верувале

6. Глаголска придавка (пасив)

еднина	множина
веруван, -а, -о	верувани

7. Глаголски прилог (партицип)

верувајќи

8. Глаголска именка

верување

Сложени глаголски форми:

за минатост (со помошниот неправилен глагол сум во презент и имперфект)

9. Минато неопределено време (перфект)

еднина	множина
1. јас сум верувал, -а, -о	ние сме верувале
2. ти си верувал, -а, -о	вие сте верувале
3. тој верувал	тие верувале
таа верувала	
тоа верувало	

10. Предминатото време (плусквамперфект)

еднина	множина
1. бев верувал, -а, -о	бевме верувале
2. беше верувал, -а, -о	бевте верувале
3. беше верувал, -а, -о	беа верувале

За идност (со партикула ќе)

11. Идно време (футур 1)

еднина	множина
1. ќе верувам	ќе веруваме
2. ќе веруваш	ќе верувате
3. ќе веруваш	ќе веруваат

12. Идно минатото време (футур 2)

еднина	множина
1. ќе верував	ќе верувавме
2. ќе веруваше	ќе верувавте
3. ќе веруваше	ќе веруваа

13. Идно прекажано време (футур 3)

еднина	множина
1. ќе сум верувал, -а, -о	ќе сме верувале
2. ќе си верувал, -а, -о	ќе сте верувале
3. ќе верувал, -а, -о	ќе верувале

За можност (со партикула би)

14. Можен/условен начин (кондиционал)

еднина	множина
1. јас би верувал, -а, -о	ние би верувале
2. ти би верувал, -а, -о	вие би верувале
3. тој би верувал	тие верувале
таа би верувала	
тоа би верувало	

Заменката (личната) единствена одржала стара синтетичка падежна флексија. Постојат 3 падежи:

<i>еднина</i>		
<i>номинатив</i>	<i>ГЕНИТИВ</i>	<i>ДАТИВ</i>
1. јас	мене ме	мене ми
2. ти	тебе те	тебе ти
3. тој, тоа, таа	него го	нему му
	неа ја	нејзе и
множина		
номинатив	генитив	датив
ние	нас не	нам ни
вие	вас ве	вам ви
тие	нив ги	ним им

Придавките (посебно описните) имаат значајна аналитичка категорија - степенување што се образува со додавање на партикулите по- и нај- пред позитивот: убав, поубав, најубав.

Броевите се најуниверзалните поврзувачи на луѓето и македонските се слични како и во другите словенски и несловенски народи и од 1 до 22 гласат: 1 еден, 2 два, 3 три, 4 четири, 5 пет, 6 шест, 7 седум, 8 осум, 9 девет, 10 десет, 11 единаесет, 12 дванаесет, 13 тринаесет, 14 четринаесет, 15 петнаесет, 16 шеснаесет, 17 седумнаесет, 18 осумнаесет, 19 деветнаесет, 20 дваесет, 21 дваесет и еден, 22 дваесет и два, а од 30 до 1000: 30 триесет, 40 четириесет, 50 педесет, 60 шеесет, 70 седумдесет, 80 осумдесет, 90 деведесет, 100 сто, 200 двесте, 300 триста, 400 четиристотини, 500 петстотини, 600 шестотини, 700 седумстотини, 800 осумстотини, 900 деветстотини, 1000 илјада. Ако научите барем илјада зборови од речников ќе ја разбирате македонската пишувана реч околу 85 %! Останатите броеви сами ќе потечат.

Помошните зборови во нашиов речник го заземаат највисокиот ранг. Најмногу ги има во првите 15 или 100 зборови. Но тие имаат главна поврзувачко-функционална задача. Така на пример сврзниците овозможуваат врски на десетици типови зависно-независни реченици, предлозите покажуваат бесконечен број односи меѓу луѓето и предметите: од мене, до тебе, пред мене, напред, назад, горе, долу, лево, десно, до долу, надолу, од тука, до тука итн. Сите тие проблеми ги толкуваат поголемите наши граматички. Наше е да дојдеме до тука!

Драги Стефанија

Забелешка:

Бидејќи се работи за прв чешко-македонски и македонско-чешки речник, кој е наменет пред сè за студенти македонисти и слависти, сметам за потребно:

- а) да го дополнам предложениот честотен речник со повеќе од 1000 нови зборови (на пр. го комплетирав кај глаголите видот), фразеологизми и помошни зборови (сврзници, предлози и др.),
- б) да исфрлам од него неколку десетици зборови кои по мое мислење не мораат во речников да бидат,
- в) да извршам ревизија на правописот.

Брно, јуни 1995 г.

Иван Доровски